

CÂTEVA DATE REFERITOARE LA BALDACHINUL RIDICAT DE FAMILIA MOVILĂ LA BISERICA „SFÂNTUL GHEORGHE” A VECHII MITROPOLII A MOLDOVEI DE LA SUCEAVA

Ion MAREȘ¹

Cuvinte cheie: Biserica „Sfântul Gheorghe”, Mănăstirea „Sfântul Ioan ce Nou”, „Jertfa Baldachinului”, Movilești, Pisanie

Keywords: „Saint George” church, „Saint John the New” monastery, „The sacrifice of the baldachin”, inscription

Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” de la Suceava (Fig. 1) a fost ctitorită de Bogdan al III-lea și de fiul său Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță), având destinația de mănăstire și reședință mitropolitană². Biserica a fost zugrăvită de Petru Rareș între 1532-1534, iar Petru Șchiopul, în 1589, a acoperit-o și a adus de la Biserica „Sfântul Gheorghe” / Mirăuți (prima catedrală mitropolitană a Moldovei), moaștele Sfântului Ioan cel Nou și a făcut turnul-clopotniță³.

Între ctitorii de la Biserica „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” de la Suceava se numără familia Movilă, care a construit în naosul bisericii un baldachin⁴, pentru moaștele Sfântului Ioan cel Nou. Construcția era din piatră, fiind amplasată în

¹ Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților. Sectorul Monumente și Patrimoniu, SUCEAVA.

² Prima catedrală mitropolitană a Moldovei a fost Biserica „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți), ctitorită de Petru I, fiul Margaretei (Mușata). În 1408, la Biserica Mirăuți, Alexandru cel Bun a adus moaștele Sfântului Ioan cel Nou; I. Mareș, *Biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți)*, *passim*.

³ Preot prof. Ioan Zugrav, *Două pomelnice ale Bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava*, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, p. 35; Idem, *Biserica Sfântul Gheorghe de la Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava*, în *MMS*, anul XXXIII, nr. 5-6-7, mai-iulie 1957, p. 474.

⁴ Referitor la familia Movilă există o bogată literatură de specialitate, interesul pentru cunoașterea cât mai amănunțită a vieții și activității acestora fiind obiectul de studiu a multor exegeți în domeniu (vezi, volumele: *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească*, I-III, Sfânta Mănăstire Sucevița, 2006-2007; Ion Mareș, *500 de ani de la sfințirea Bisericii „Sfântul Gheorghe” a Vechii Mitropolii a Moldovei*, în *Simpozionul Național „Bucovina tradiție și modernitate”*, Ediția a VI-a, Vatra Dornei, 4-6 noiembrie, 2022, p. 71-96; Ion Mareș, *Un portret necunoscut al postelnicului Toader Movilă aflat la Mănăstirea Teodorenii / Pantocrator, din Burdujeni, Suceava*, în *Buletin Informativ al Simpozionului Național „Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”*, X, Editura „Cetea Doamnei”, Piatra-Neamț, p. 41-58).

spațiul dintre catapeteasmă și pilastrul naosului, pe latura din dreapta bisericii⁵. Ctitorii au fost pictați pe fundalul baldachinului, pe peretele de sud, între iconostas și pilastrul naosului (**Fig. 2, 3**). Referitor la baldachinul construit de familia Movilă există informații din studii publicate⁶. Tabloul votiv al familiei Movilă a fost numit simbolic de către istoricul de artă Sorin Ulea, „Ofranda Baldachinului”⁷.

Datele esențiale referitoare la baldachin și la tabloul votiv fiind cunoscute, noi le vom completa cu rezultatele descoperirilor noastre arheologice din 2023⁸. Astfel, în timpul săpăturilor din naos, am dezvelit pavimentul de la baldachinul Movileștilor, format din plăci masive de piatră cioplite (**Fig. 2, 4**), fasonate, legate cu mortar⁹. Pardoseala inițială a bisericii a fost din cărămizi smălțuite verde-oliv, fixate pe șapă de mortar¹⁰, paviment înlocuit la 1828, de mitropolitul Veniamin Costachi, cu plăci de piatră¹¹.

În scena „Jertfa Baldachinului”, central este pictată racla cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou, la picioarele lui fiind mitropolitul Gheorghe Movilă, care poartă mitra și sacos roșu peste mantia arhierescă. În spatele mitropolitului sunt Ieremia Movilă, mama sa Maria (fiica lui Petru Rareș), doamna Elisabeta și copiii. Pe latura din stânga raclii sfântului este pictat Simion Movilă, doamna Marghita și copiii. Veșmântul (mantia) doamnei Maria are culoarea roșie-vișinie¹², fiind diferită de a celorlalți, care poartă mantii galbene. Personajele din tabloul votiv au haine scumpe: hlamide cu blană, cămăși de mătase bogat ornamentate, pe cap au coroane înalte, cu *fleuroni* deschiși. Interpretarea

⁵ Oliviu Boldura, Anca Dină, *Dania Movileștilor de la Biserica Sfântul Gheorghe din Suceava*, în vol. *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească*, III, *Artă și restaurare*, Sfânta Mănăstire Sucevița, 2007, p. 197-199.

⁶ Ștefan S. Gorovei, *Familia lui Ieremia vodă Movilă în tablouri votive. Contribuții la istoria Mănăstirii Sucevița*, în *Movileștii istorie și spiritualitate românească*, II, *Ieremia Movilă. Domnul. Familia. Epoca*, Sfânta Mănăstire Sucevița, 2006, p. 35-60; Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.*, p. 189-204.

⁷ Sorin Ulea, *Datarea frescelor bisericii mitropolitane Sf. Gheorghe din Suceava*, în *SCIA*, nr. 2, 1966, p. 217, nota 45.

⁸ În 2023, am efectuat săpături arheologice preventive pe toată suprafața din interiorul Bisericii „Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, rezultatele fiind importante: au fost investigate opt cavouri și trei morminte simple; un cavou conținea sicriul și osemintele mitropolitului Ghedeon II (1708-1722), despre care nu se știa că fusese înmormântat în catedrala mitropolitană din Suceava.

⁹ Pavajul măsoară 2,40 lungime și 1,60 m lățime.

¹⁰ În fața altarului, sub bârna de la baza iconostasului, s-au descoperit trei rânduri de cărămizi smălțuite cu verde-oliv, dispuse în trepte, legate cu mortar.

¹¹ Gresie roșietică din zona montană Iacobeni sau Cârlibaba (determinate de geolog Anea Angela, de la Muzeul de Științe ale Naturii din Suceava).

¹² Dar și opinia că „mama lui Ieremia Movilă poartă pe cap un acoperământ brun, iar veșmântul său are, de asemenea, o culoare mai închisă, spre deosebire de soția domnitorului care are o învelitoare roșie, iar veșmântul este acoperit cu aur ca și ale celorlalți membri ai familiilor domnești” (Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.*, p. 191-192, nota 7).

persoanelor din tabloul votiv a fost făcută corect de Ștefan S. Gorovei¹³, altă versiune fiind la Ovidiu Boldura și Anca Dină¹⁴.

Pe fundalul chivotului oferit Sfântului Ioan cel Nou de Mitropolitul Gheorghe Movilă este imprimată pe foiță de aur stema Movileștilor, două spade încrucișate cu vârful în sus, îndoite în semispirală (**Fig. 5**). Imaginea chivotului din tabloul votiv este importantă pentru reconstituirea construcției, care avea patru pilaștri de piatră ornamentați (**Fig. 6**), acoperiți de o cupolă cu fronton înalt, arcuit¹⁵.

Potrivit istoricilor de artă Oliviu Boldura și Anca Dină, datarea tabloului votiv ar fi pe „undevea între anii 1595 și 1599”¹⁶. Însă, încadrarea cronologică a fost stabilită corect de Ștefan S. Gorovei, care a precizat că în tabloul votiv nu este redată familia lui Petru Șchiopu, ci a lui Simion Movilă, care a domnit în toamna lui 1600 și vara anului 1601 și, în a doua domnie, noiembrie 1601 - iulie 1602¹⁷. Potrivit istoricului amintit „ansamblul de la Suceava s-ar plasa, cronologic, în anii 1601/1602-1605”¹⁸.

Familia Movilă, ctitorii Baldachinului, au fost trecuți în *Pomelnicul* din 1796 al Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”, completat apoi din 1801: „Ieremia Voevod, Simion Voevod, Elisaveta Doamna și Constantin”¹⁹.

Unul dintre cei care au analizat istoricul baldachinului Movileștilor a fost academicianul, preotul, Simion Florea Marian, care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, scria: „După ce s-au mutat moaștele sântului de Petru Voevod în noua mitropolie, spune tradițiunea, că au fost așezate în mijlocul despărțituri bərbătesci sau naos sub un baldachin, care era răzimat pe patru pilaștrii de peatră rotunzi și foarte frumos sculptați, și anume ceva mai spre apus de centrul sau buricul bisericii. Aice, sub acest baldachin au stătut apoi moaștele st. Ioan până în anul 1686, când le-a luat Dositeiu mitropolitul de pe timpul acela, și s-a dus cu dânsele în Polonia, adică în Galiția de astăzi. Cei patru pilaștrii de peatră însă dimpreună cu baldachinul, care era așezat pe dânșii și sub care au stătut moaștele, până în acest an, rămaseră și mai departe acolo până în anul 1783, adică până când, vizitând împăratul Austriei Iosif II Bucovina și cercetând la această ocasiune și

¹³ Ștefan S. Gorovei, *Familia lui Ieremia vodă Movilă în tablouri votive. Contribuții la istoria Mănăstirii Sucevița*, în *Movileștii istorie și spiritualitate românească*, II, *Ieremia Movilă. Domnul. Familia. Epoca*, Sfânta Mănăstirea Sucevița, 2006, p. 45-49.

¹⁴ Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.* p. 201.

¹⁵ Notăm faptul că doi stâlpi similari cu cei de la chivot sprijină amvonul din naos, iar în curtea bisericii, în spatele Clisiarniței mitropolitului Anastasie Crimca, sunt doi stâlpi similari, unul fiind rupt; au spatele unghiular, pentru fixarea în cantul pereților.

¹⁶ Oliviu Boldura, Anca Dină, *op. cit.* p. 201.

¹⁷ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 45.

¹⁸ *Ibidem*, p. 45-46 și nota 53.

¹⁹ Ioan Zugrav, *Două pomelnice ale Bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava*, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, p. 34.

biserica mitropolitană din Suceava, a demândat ca să se aducă moaștele sf. Ioan earăși la locul lor de unde au fost luate²⁰.

În *Pomelnicul* din 1805, este menționat un eveniment important, vizita din 1783 a împăratului Iosif II al Austriei, la Vechea Mitropolie a Moldovei. Acesta a fost întâmpinat și însoțit de episcopul Dositei Herescu. În biserică, împăratul a văzut baldachinul gol și a întrebat ce a fost acolo. Fiind informat de către episcop că au fost moaștele Sfântului Ioan cel Nou, care au fost duse la Jolkiew, în Polonia, împăratul „au poruncit acele moaște iarăși la locul său să se aducă și să se așeze”²¹, lucru care s-a întâmplat în același an. Episcopul Dositei a trimis pe „arhimandrit Meletie cu alți ai săi oameni părinți călugări și cu mare evlavie și cinste au adus sfintele moaști și le-au așezat la locul lor în sfânta vechi Mitropolii Sucevii”²². În pomelnicul amintit menționat faptul că arhimandritul Meletie a rânduit pe „cuvios duhovnic Mihail, și cu alți părinți lângă moaștele sfântului (...)”, care: „cu multă osteneală acest părinte Mihail au pus împodobind această sfântă besărică făcând *alt sclip nou sfintelor moaște* (sbl. n.), aducând clopote, veșminte și alte lucruri bune (...)”²³, ceea ce s-a întâmplat la puțin timp după returnarea moaștelor în 1796. Baldachinul Movileștilor a fost demontat în anul 1796, invocându-se lipsa spațiului, în locul lui fiind construit unul din lemn aurit²⁴. De asemenea, a fost înlocuită catapeteasma veche și a fost desfăcut zidul dintre naos și pronaos „pentru mai bună lumină și încăpere norodului”²⁵.

Biserica „Sfântul Gheorghe” a Vechii Mitropolii a Moldovei a fost restaurată între anii 1904-1910, de arhitectul austriac Karl Adolf Romstorfer, care a construit un baldachin de piatră și grinzi metalice. Pentru arhitectura construcției, s-a inspirat din imaginea chivotului pictat în tabloul „Jertfa Baldachinului”. Construcția masivă a noului baldachin a obturat glaful ferestrei, unde se află o importantă inscripție în slavonă, scrisă cu litere de aur, cu următorul conținut: „7082 (1574) iulie 24 au stat la domnie Io Petru Voievod. În anul 7097 (1589) iunie 24 a acoperit biserica mitropoliei și a făcut și clopotnița și a adus și pe Sfântul Ion în mitropolie. În anul 7092 (1584) iulie 31, s-a născut Ștefan Voievod, fiul lui Petru voievod. Și iarăși, în anul 7098 (1590) februarie 2, cu ajutorul lui Dumnezeu, i-au adus lui steagul de la împăratul turcesc și a fost uns la domnie cu mâna prea sfințitului părintelui nostru chir Gheorghie Movilovici, mitropolit a toată țara Moldovei”²⁶. Cupola baldachinului a acoperit fresca de pe peretele de sud din naos,

²⁰ Simion Florea Marian, *Sântul Ioan cel Nou de la Suceava. Schiță istorică*, București, 1895, p. 58-59.

²¹ Ioan Zugrav, *op. cit.*, p. 42-43.

²² *Ibidem*, p. 43.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Descoperit recent în podul Paraclisului lui Anastasie Crimca, din curtea mănăstirii.

²⁵ Ioan Zugrav, *op.cit.*, p. 34.

²⁶ E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes-und Kirchengeschichte, I Teil, Steininschriften mit 27 Texillustrationes*, Wien, 1903, p. 134, nota 3;

acoperind ansamblul pictural. De asemenea, a decapat fresca tabloului votiv până la piatră, distrugând jumătatea inferioară a personajelor pictate (**Fig. 7**). Romstorfer a înlocuit ramele ferestrelor, îndepărtând chenarele originale de piatră²⁷ (de factură gotică-*raionant-flamboiant*), a ridicat portalul pridvorului, a tencuit fațada de nord a bisericii (care păstra fragmente de frescă), a tăiat o ușă în zidul de nord al naosului, a completat discurile lipsă de ceramică smălțuită, a înlocuit tabla de pe biserică cu țigle smălțuite, și a ridicat două caturi la turnul clopotniță.

Referitor la baldachinul ridicat în 1910 de K. A. Romstorfer, au fost exprimate câteva opinii. Iată ce scria istoricul de artă Sorin Ulea: „în ceea ce privește greoiul baldachin de piatră, acesta a acoperit vederii aproape toate inscripțiile tabloului votiv, o șină groasă de fier pusă în spatele său cu prilejul fixării de perete, distrugându-le cu totul pe unele dintre ele. Tot cu prilejul fixării baldachinului a fost îngroșat și peretele de sub fereastră, distrugându-se astfel cele două personaje de dedesubt și, parțial (de la piept în jos), cele două personaje din stânga și dreapta ferestrei”²⁸.

În timpul săpăturilor arheologice din 2023, am descoperit în altar, în spatele sfintei mese, fragmentul unei pisanii (**Fig. 8**), care a fost la „Baldachinul Movileștilor”. Fragmentul a fost încastrat în pavajul de pietre făcut în 1828 de mitropolitul Veniamin Costachi.

Fragmentul de piatră are următoarea inscripție în limba română, cu slove chirilice:

ТАТЪЛЪШИ ШИ ФИОЛЪШИ ...	Tatălui și Fiului
[МО]ГЪИЛА ВОЕВОД КЪ МАРИ[А]	[Mo]ghila vovod cu Mari[a]...
[МЪ]РИРЕ ЦИЕ МЪРИРЕ ДОА[МНЕ]	[mă]rire ție mărire Doa[mne]...

Fragmentul de pisanie descoperit în altar este important, confirmând faptul că Movileștii au ridicat primul baldachin de piatră pentru moaștele Sfântului Ioan cel Nou.

Cronicele slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan, ediție revăzută și completată de P. Panaitescu, București, 1959, p. 162-163; Sorin Ulea, *op. cit.*, p. 210, nota 4.

²⁷ *Ibidem*, p. 212, nota 13; ancadramele de la aceste ferestre se păstrează la Muzeul Național al Bucovinei din Suceava; au fost expuse o vreme, iar după restaurarea din 2015, au fost scoase și depozitate.

²⁸ Sorin Ulea, *op. cit.*, p. 212, nota 13.

SOME DATA REGARDING THE CANOPY BUILT BY THE MOVILĂ FAMILY AT
THE CHURCH OF SAINT GEORGE OF THE OLD MITROPOLIA OF MOLDAVIA
FROM SUCEAVA

(Abstract)

During the archaeological excavation in 2023, conducted by the church of „Saint George” of the monastery of „Saint John the New”, two fragments of an inscription were discovered in the altar. One was embedded in the stone pavement made in 1828 by Metropolitan Veniamin Costachi, while the other one was buried near the altar table. The fragments come from the stone inscription that was on the baldachin built by the Movilă family in the nave of the church of „Saint George”, the Old Metropolitan Church of Moldova, to shelter the relics of Saint John the New.

The Movilă baldachin was dismantled in 1796, when some modifications were made to the church. In place of the stone one, a wooden one was built, placed centrally on the side of the nave. During the restoration of the church in 1910, another massive stone baldachin was inaugurated, and the wooden one was dismantled and stored in the attic of the Chappel church, where it was „discovered” and recovered in 2023. The fragments of the inscription discovered in the altar are important as they confirm that the Movilă family built the first baldachin for the relics of Saint John the New.

ILUSTRĂȚII

Fig. 1. Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Nou”
(fotografie aeriană Sc. AGD S.R.L. Suceava).

Fig. 2. Biserica „Sfântul Gheorghe”, Naos: „Jertfa baldachinului” și pavimentul construcției
„Baldachinul Movileștilor” (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 3. Biserica „Sfântul Gheorghe”, tabloul votiv „Jertfa Baldachinului”
(foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 4. Biserica „Sfântul Gheorghe”, locul din paviment unde a fost un stâlp de baldachin (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 5. Biserica „Sfântul Gheorghe”, tabloul votiv „Jertfa Baldachinului”, chivotul cu stema Movileștilor impregnată pe foiță de aur – detaliu (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 6. Biserica „Sfântul Gheorghe”, stâlpi de piatră de la „Baldachinul Movileștilor” (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 7. Biserica „Sfântul Gheorghe”, tabloul votiv distrus de Romstorfer prin construcția baldachinului din 1910 (foto. I. Mareș, 2023).

Fig. 8. Fragment de pisanie *in situ*
(foto. I. Mareş, 2023).